

ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΙΡΑΚΗΣ, Οι αλώβητοι, ιστορικό μυθιστόρημα, εκδόσεις Τόπος, σελ. 503

» Το ανά χειράς μυθιστόρημα του Βασίλη Τσιράκη είναι το τρίτο μετά το *Σελανίκ* και τα *Χρόνια ανάμεσα* που εκτυλίσσεται στη Θεσσαλονίκη καλύπτοντας μια μακρά και εξαιρετικά πυκνή σε ιστορικά γεγονότα περίοδο που εκκινεί από τον εμφύλιο και φθάνει στην εξέγερση του Πολυτεχνείου.

Το ογκώδες αρχειακό και ιστορικό υλικό που αποθησαυρίζει ο συγγραφέας δεν υπαγορεύεται από την πρόθεση της ανασύστασης αλλά της αναβίωσης του παρελθόντος. Μέλημά του δεν είναι η ιστορία αλλά η μνήμη. Σκοπός του δεν είναι να μετουσιώσει τα «αμონτάριστα πλάνα» του παρελθόντος σε συνεκτική αφήγηση αλλά να τα διασώσει και να τα λυτρώσει. Ο συγγραφέας γίνεται «συλλέκτης» με την σημασία που αποδίδει στον όρο ο Walter Benjamin: Συλλέγει τα θραύσματα από τα χαλάσματα του παρελθόντος, από τον σωρό των ερειπίων που στοιβάξει η καταστροφή που ονομάζουμε πρόοδο και κάνει τον άγγελο της ιστορίας να γυρίζει τις πλάτες του στο μέλλον, όχι για να τα αναδείξει αλλά για να τα λυτρώσει και να τα απελευθερώσει.

ΤΗΣ ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΒΑΚΗ

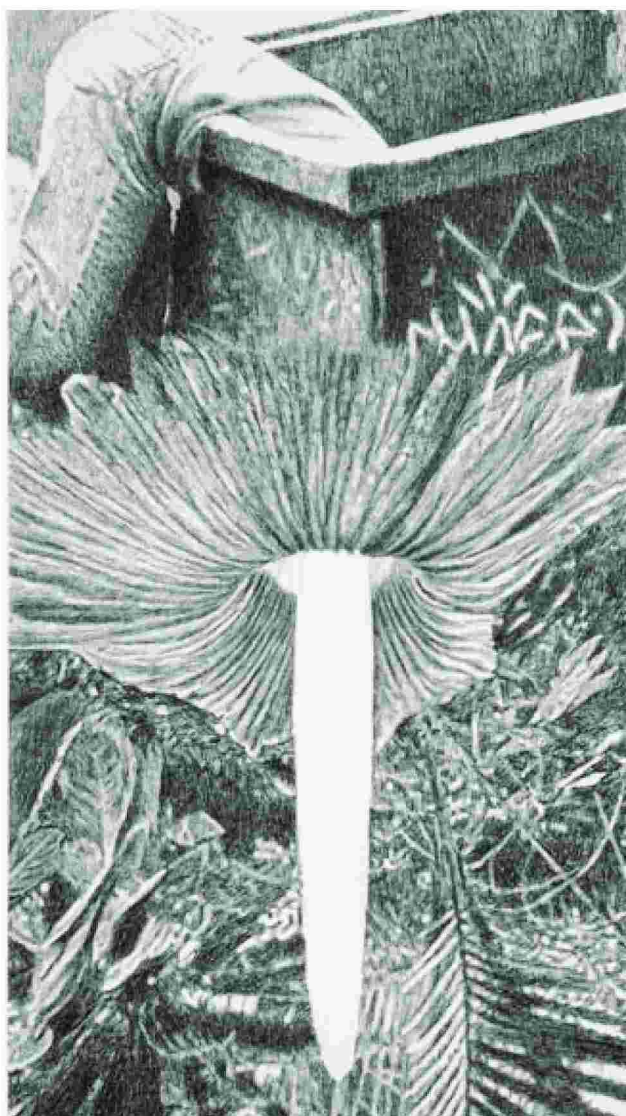
Οι Αλώβητοι γίνονται το ψηφιδωτό μιας πόλης και μιας εποχής που φιλοτεχνούν γεγονότα και τοπωνύμια, κτήρια που θυσιάστηκαν στον βωμό της θρησκείας της αντιπαροχής για να πνεύσει ο ούριος άνεμος της «ανάπτυξης», ήρωες που περπάτησαν στις σκοτεινές ατραπούς της ιστορίας και έγιναν το καύσιμο υλικό της και οι πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος, αλώβητοι και λαβωμένοι από τους «φονιάδες καιρούς», μικρές ψηφίδες ιστορίας.

Επΐλυδες οι κεντρικοί ήρωες του μυθιστορήματος, από την Οδυσσό και την Καραμανία, τη Σμύρνη και τον Βόλο συναντιούνται στη Θεσσαλονίκη της δεκαετίας του '40, ερωτεύονται, επαναστατούν, συμβιβάζονται, κάποιιο δίνουν τέλος σε έναν βίο αβίωτο. Δεν εμφορούνται από τις ίδιες ιδέες, δεν ανήκουν στις ίδιες κοινωνικές τάξεις, δεν ακολουθούν κοινά επαγγέλματα. Μοναδικός συνεκτικός ιστός, η εποχή στην οποία ζουν που άλλους μεταλλάσσει, άλλους σκοτώνει και άλλους παροπλίζει. Ο τίτλος γίνεται το ερώτημα ή ο καθοδηγητικός μίτος της αφήγησης: Μένει άραγε κανείς ανέγγιχτος από την εποχή του; Υπάρχουν χρονολόγια βίων αλώβητα από το χρονολόγιο της ιστορίας;

Ο συγγραφέας δεν πλάθει τους ήρωές του ως φερέφωνα και εκτελεστικούς βραχίονες της Ιστορίας με ιώτα κεφαλαίο. Δεν είναι οι συντελεστές της παράστασης που σκηνοθετεί η ιστορία ερήμην τους. Ο καθένας-μια γράφει μια αράδα ιστορίας και παρασύρεται από αυτήν. Ρευστές και αντιφατικές οι ταυτότητες των ηρώων του Τσιράκη μιας ρευστής εποχής, δεν υποκύπτουν σε στερεότυπα, υπερβαίνουν μανιχαϊσμούς και δεν υπόκεινται στη βάση της κρίσης του δημιουργού τους.

Πρωταγωνιστές είναι οι τρεις «σταυραδερφοί» του μετώπου της Αλβανίας: ο Στάθης που γεννιέται ανήμερα του θανάτου του πατέρα του και τη ζωή του σφραγίζουν οι συμβιβασμοί της επιβίωσης. Το «ου μπλέξεις» θα γίνει το μότο της ζωής του, το εφελτήριο της ταχείας επαγγελματικής του ανέλιξης που θα αφαιρέσει και το τελευταίο φύλο συκής μετατρέποντάς τον σε προπαγανδιστή της χούντας και καταδότη της γυναίκας του «σταυραδερφού» του, του γιατρού Πασχάλη, του λοχαγού των κοκκινόσκουφηνδων που καταφεύγει μετά την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού στην Τασκένδη, αναγορεύεται σε διδάκτορα Ιατρικής και γίνεται καθηγητής στο Λομονόσωφ για να επιστρέψει στην Ελλάδα λίγο μετά τα Ιουλιανά. Απομακρύνεται από το κόμμα, αφιερώνεται στην επιστήμη του και προϊόντος του χρόνου μεταλλάσσεται ανεπίγνωστα. Δηλώνει πρόθυμα στη χούντα ότι δεν προτίθεται να προβεί σε οποιαδήποτε πράξη ανατροπής της και αρνείται να παράσχει κατάλυμα σε μια κοπέλα που διώκεται από τη χούντα. Ο τρίτος τέλος, της ακατάλυτης σχέσης που γεννήθηκε στο αλβανικό μέτωπο, ο Μήτρος, ο εξ Ανατολίας ορμώμενος και βοσκός στον Βατόλακκο, επιλέγει το στρατόπεδο των εθνικοφρόνων κομμουνιστοφάγων όχι λόγω ιδεολογίας ή φανατισμού αλλά για να αποσεισει τη «ρετσίνα» του «τουρκόπορου» που τον στιγματίζει και τραυματίζει. Ο έρωτας γί-

Οι νίκες και οι ήττες

νεται η κολυμβήθρα του Σιλωάμ που θα τον εξαγίνισι, θα τον κάνει λιποτάκτη των μέχρι τότε επιλογών του και θα τον μεταμορφώσει ριζικά. Περίοπτη θέση καταλαμβάνουν οι γυναικείες προσωπογραφίες φιλοτεχνημένες με μαεστρία. Η χαμηλών τόνων Διαμαντένια που μολονότι θεατής της ιστορίας δεν φείδεται ωστόσο αξιοπρέπειας και αλληλεγγύης, η μοιραία Καλλιόπη και η Βιργινία που όρος ύπαρξής της και απάγκιο στις τρικυμίες της ιστορίας γίνεται η τέχνη και «οξύγόνος» η γραφή και η ώσμωση με τους καλλιτεχνικούς κύκλους της πόλης και βεβαίως, η «αλώβητη» και «άτρωτη» Μυρτώ που ενσαρκώνει την απόλυτη ιδεολογική και πολιτική συνέπεια ή μήπως την αδυναμία να προσαρμοστεί στην κανονικότητα μιας ήρεμης ζωής και να αποβάλλει τη «φυλακίλα», κατά την ιδιόλεκτο των συγκρατούμενων της;

Είτε ως παρατηρητής είτε ως συμμετοχος κανείς δεν βγαίνει αλώβητος από τον ζόφο της ιστορίας. Κάποιοι συμβιβάζονται με το σκοτάδι και κάποιοι το διαλύουν με το φως που εκπέμπει η διαδρομή της ζωής τους. Οι Αλώβητοι γεννούν ερωτήματα χωρίς διδακτισμούς και φέρνουν τον αναγνώστη ενώπιον διλημάτων χωρίς να ηθικολογούν ή να «αγιογραφούν». Αλώβητη από τις συμπληγάδες της ιστορίας η Μυρτώ, μια «αγία» του αγώνα που δεν προσκύνει τους νικητές ή μια τραγική φιγούρα εγκλωβισμένη εσαεί σε απολυτότητες και ιδεολογικές ακαμψίες, σχεδόν εμμονική; Ο Πασχάλης αποστατεί από τον αγώνα και τη συλλογική δράση λόγω της πεποίθησης ότι είναι προτιμότερο να σώζει ζωές ως γιατρός από το να τις αφαιρεί ως επαναστάτης -έστω και αν η επαναστατική βία είναι τα «λύτρα», που θα έλεγε και ο Χέγκελ, που καταβάλει η ιστορία προκειμένου να πραγματοποιηθεί η αταξική κοινωνία επί του πεδίου της ιστορίας; Η μήπως το παραπά-

νω είναι η φενάκη που καλύπτει τις προσωπικές του φιλοδοξίες στις οποίες ρίχνει βορά το παρελθόν του και αυτο-ακυρώνεται; «Πώς και γιατί μεταμορφώνεται άραγε ο άνθρωπος από τη μια μέρα στην άλλη» διερωτάται ο πιο αντιφατικός και άρα ενδιαφέρων ήρωας του μυθιστορήματος, ο Μήτρος, σε μια στιγμή επώδυνης αυτο-συνείδησης. Οι συνθηκολογήσεις και οι εκκευρίες με την πραγματικότητα γίνονται εν γνώσει μας ή υπόκωφα και ασυνείδητα; «Οι χειρότερες μεταλλάξεις γίνονται βασανιστικά αργά» θα ισχυριστεί ο συγγραφέας δια στόματος Πασχάλη. «Διαδοχικές καταστάσεις ισορροπίας τις ονομάζει η επιστήμη και είναι οι πιο ύπουλες, σαν τα γένια μια μέρα με τη μέρα μακραίνουν χωρίς να το καταλαβαίνουμε και κάποτε έρχεται η ώρα που η μόνη λύση είναι το ξυράφι».

Η γραφίδα του Βασίλη Τσιράκη «διασώζει» φέρνοντας στο φως την πόλη και το παρελθόν της που ισοπέδωσαν οι οδοστρωτήρες της αντιπαροχής και της εθνικοφροσύνης του μετεμφυλιακού κράτους. Οι μαχαλάδες της Άνω Πόλης, η λεωφόρος των Εξοχών που μετονομάστηκε σε Όλγας με τις εγκαταλελειμμένες βίλες εβραίων, η βίλα Μοδιάνο, τα λουτρά του Μιραμάρ στην παραλία, το Καραμπουρνάκι, η βίλα Αλλατίνι και ο παραμυθένιος οικισμός Ουζιέλ με τα αρ νουβό κτήρια, οι αμμουδιές του Φαλήρου και η ιχθυόσκαλα της Σαλαμίνας, το καρνάγιο του Μπλέκα και η ακρογιαλιά του Ταμαρίξ, η παλιά βίλα Χιρς, το άνδρο των μοναρχοφασιστών με διοικητή τον Παπατσώρη, το Καραβάν Σαράι που λειτουργεί ως ξενοδοχείο δίχως κουφώματα, πόρτες και παράθυρα και φιλοξενεί τους «συμμοριόπληκτους», η Υφανέτ, η Ελβιέλα και η Αλυσίδα, η παιδούπολη «Άγ. Δημήτριος» στο Βαρδάρι αφηγούνται γεγονότα, γίνονται κόμβοι που διασταυρώνονται η πολιτική και η οικονομία, οδοδείκτες μνήμης και τόποι που δεξιώνονται παρέες που γράφουν ιστορία, κάνουν αντίσταση και τέχνη. Ξεκινώντας από τη δολοφονία του Γιάννη Ζεύγου στις 20 Μαρτίου του 1947, ο συγγραφέας ξετυλίγει το κουβάρι των γεγονότων της περιόδου του εμφυλίου, από τον βομβαρδισμό των Άγγλων στο Καραμπουρνάκι από τους αντάρτες και τη δίκη της ΟΠΛΑ έως την ήττα του δημοκρατικού στρατού και τη ζωή στους τόπους εξορίας και την υπερορία. Το κολαστήριο της Μακρονήσου, το Τρίκερι, η Τασκένδη αλλά και οι παιδουπόλεις που γίνονται αποθήκες παιδιών και το εθνικό λουτρό που θα τα καθαρίσει από το μίσημα του κομμουνισμού ανασύρονται από τη λήθη που τα καταδικάσε η εθνικοφροσύνη και ο σύγχρονος ιστορικός αναθεωρητισμός και γίνονται θραύσματα μνήμης ηττημένων ουτοπιών, ναυαγισμένων ονειρών, προδομένων επαναστάσεων όχι για να συνθέσουν το μοιρολόι της Αριστεράς αλλά για να γίνουν ζυπνητήρι ελπίδας.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου με πρωταγωνιστή τον Άλκη, τον θετό γιο του Στάθη και της Διαμαντένιας, μέλος της νεολαίας Λαμπράκη και του ΠΑΜ στη χούντα, συνιστά μια τοιχογραφία της δεκαετίας του '60. Τα γκλομπ και η καρφίτσα του Φον Γιοσμά, η δολοφονία Λαμπράκη, η ΕΔΑ ως αξιωματική αντιπολίτευση, τα Ιουλιανά και η ταφόπλακα της χούντας, οι δίκες του ΠΑΜ, του Ρήγα Φεραίου, της Δημοκρατικής Άμυνας, της ΟΜΛΕ και της λαϊκής πάλης, η «χαμένη Άνοιξη» του πολιτισμού που γέννησαν η μουσική του Θεοδωράκη και η γραφίδα του Καμπανέλου, του Πεντζίκη, του Αναγνωστάκη και του Βασιλικού, του Κύρου και του Χριστιανόπουλου, η Επιθεώρηση Τέχνης, η Νέα Πορεία και το Αντί, το εξώφυλλο της Πανσπουδαστικής με τη Μόνικα Βίτι, οι Φόρμιξ και οι Ντράγκονς, ο Γκιγκιλίνης, το Ντορέ και η Δόμνα αλλά και η αριστερή όχθη του Σηκουάνα, ο Μάης του '68 και ο κόκκινος Ντάνι, η εξέγερση της Νομικής και του Πολυτεχνείου γίνονται το «γράσο στα γρανάζια της ιστορίας».

«Κάτω από το λιθόστρωτο υπάρχει παραλία» μας υπενθυμίζει ο συγγραφέας το πασίγνωστο σύνθημα του Μάη του '68 ή με τα λόγια του ίδιου: «οι νίκες και οι ήττες έχουν την ίδια αξία αρκεί να ωθούν τους τροχούς εμπρός, αλλιώς το κάρο σέρνεται και κάποια στιγμή θα κολλήσει στα λασπόνερα». Οι κυρίαρχες ιδέες «είναι οι ιδέες των κυρίαρχων», γράφει ο Μαρξ, και η ιστορία γράφεται πάντα από τη σκοπιά των νικητών. Οι Αλώβητοι γίνονται η υπόμνηση ότι την ιστορία γράφουν όχι οι ρεαλισμοί των πλειοψηφιών αλλά οι ουτοπίες των ηττημένων στους οποίους ο συγγραφέας δίνει φωνή.

Η Φωτεινή Βάκη είναι επίκ. καθηγήτρια Φιλοσοφίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, πρώην βουλευτρια Κέρκυρας

